

Nela Kušanić

Državni arhiv u Sisku
ravnatelj@dask.hr

POTRES U SISKU I NA BANOVINI: ISKUSTVA DRŽAVNOG ARHIVA U SISKU

UDK: 72.025(497.527):550.34(091)
930.25(497.527)(093.2)
550.34(497.527)“2020“

Serija potresa koja je krajem prosinca 2020. godine započela na sisačkom i banovinskom području, i još uvijek pomalo traje, uzrokovala je gubitak sedam ljudskih života, izazvala golemu materijalnu štetu na gospodarskim i stambenim zgradama, uključujući i zamjetan broj objekata sa statusom kulturnoga dobra. Prouzročila je znatne gospodarske i demografske promjene te ugrozila i pokretno kulturno nasljeđe. Državni arhiv u Sisku (DASK) kao čuvar pisanoga kulturnoga nasljeđa u vidu arhivskoga gradiva nastaloga upravo na spomenutom području također je bio suočen s tim problemom te je bio prisiljen, na žalost ne i prvi puta u svojoj 60-godišnjoj povijesti, primijeniti mjere spašavanja i zaštite gradiva u izvanrednim uvjetima.

Ključne riječi: potres; Banovina; Sabirni arhivski centar Petrinja; Državni arhiv u Sisku; arhivsko gradivo

Prosinac je mjesec u godini u kojem obično zbrajamo i analiziramo rezultate, radimo planove za novo kalendarsko razdoblje, najčešće s nadom da ćemo u nadolazećoj kalendarskoj godini imati priliku popraviti nedostatke i/ili nadoknaditi sve propuštene prilike, na poslovnom i privatnom planu. No, prosinac 2020. godine ostat će zapisan i dugo upamćen kao mjesec u kojem su se svi planovi na sisačkom i banovinskom području izbrisali ili, barem kratkoročno, znatno izmijenili, i to u samo pola minute, koliko su ukupno trajali najsnažniji potresi 28. i 29. prosinca.

Prema posljednjim službeno objavljenim podacima, do svibnja 2021.¹ na tom je području registrirano 29.646² oštećenih objekata, od kojih je 4.617 označeno crvenom naljepnicom, tj. oznakom neuporabljivosti objekta. Dakako, te brojke ne možemo smatrati konačnima, jer se tlo i dalje povremeno trese, prijave šteta i dalje pristižu, a stupnjevi oštećenja mijenjaju boju.

Zgrade u samom centru Petrinje i Siska građene u 18. ili početkom 19. stoljeća pretrpjele su znatna oštećenja već u prvom potresu jačine 5 stupnjeva po Richterovoj ljestvici, koji se je dogodio u ponedjeljak 28. prosinca u 6:28 sati. Među njima je i zgrada u čijem prizemlju Državni arhiv u Sisku koristi prostorije za potrebe svojega petrinjskoga arhivskoga centra.³ Riječ je o jednokatnici s uređenim potkrovljem na južnoj strani petrinjskoga parka, građenoj polovicom 18. stoljeća, vrijednom primjerku barokne arhitekture. Zgrada je u vlasništvu grada Petrinje, a Arhiv je slijedom dogovora s prednikom grada, Skupštinom općine Petrinje (1963.-1991.) trajni korisnik prostora u prizemlju od 1966. godine.

Već pri prvom pregledu stanja, koji su djelatnici DASK-a poduzeli tijekom toga dana, utvrđeno je da su oštećenja na svodu i zidovima u prostorijama do parka koje koristi Arhiv manja te da nisu izazvala nikakvu štetu na građivu. Međutim, ostatak zgrade, krov, dimnjaci, kat i potkrovlje, kao i veliko stubište koje s južne strane zgrade povezuje sve tri etaže i podrum, pretrpjeli su već tada znatna, sa svih strana vrlo vidljiva oštećenja (*Slika 1*). Za ozbiljniji pregled od strane građevinskih stručnjaka nije bilo vremena, jer već idući dan novi, puno jači potres od 6,2 stupnja drastično je, do neprepoznatljivosti, izmijenio izgled staroga centra Petrinje. Većina zgrada oko petrinjskoga parka, a osobito s njegove istočne strane, gotovo je potpuno srušena.

Srećom, zgrada u kojoj je arhivski sabirni centar nije tom prilikom srušena, ali naknadnim pregledom statičara ustanovljeno je da zbog pretrpljenih oštećenja ipak nije za korištenje. Stoga je označena crvenom naljepnicom (predviđenom za objekte s težim oštećenjima). Treba napomenuti da je tijekom 2008. i 2009. godine, zahvaljujući sredstvima Ministarstva kulture, prostor Arhiva u prizemlju temeljito adaptiran. Izvršeni su građevinski i obrtnički radovi s ciljem ozdravljenja toga prostora. Daščani podovi (s rešetkastom podlogom ispunjenom zemljom) zamijenjeni su armirano-betonskim, stara žbuka obijena i prostor potpuno iznova ožbukano, izrađene su i nove pregrade radi racionalizacije i bolje iskoristivosti prostora te su ugrađena vrata na mjestu gdje su i nekada bila u izvornom obliku zgrade, tako da je Sabirni arhivski centar Petrinje (SAC) tada

¹ URL: [https://www.hcpi.hr/sites/default/files/2021-05/2021%2005%2011%20%20%20sredeno%20\(PNG\).png](https://www.hcpi.hr/sites/default/files/2021-05/2021%2005%2011%20%20%20sredeno%20(PNG).png).

² Taj broj uključuje sve prijavljene objekte s crvenom i žutom, ali i zelenom naljepnicom s oznakom U2 – uporabivo s ograničenjem.

³ Osim na području Siska i Banovine, DASK obavlja svoju djelatnost i na području dijela Moslavine (Popovača, Kutina) te dijelu Zagrebačke županije (Ivanić-Grad, Križ i Kloštar Ivanić).

Slika 1. Pogled na stražnji dio zgrade Sabirnoga arhivskoga centra Petrinja, siječanj 2021.

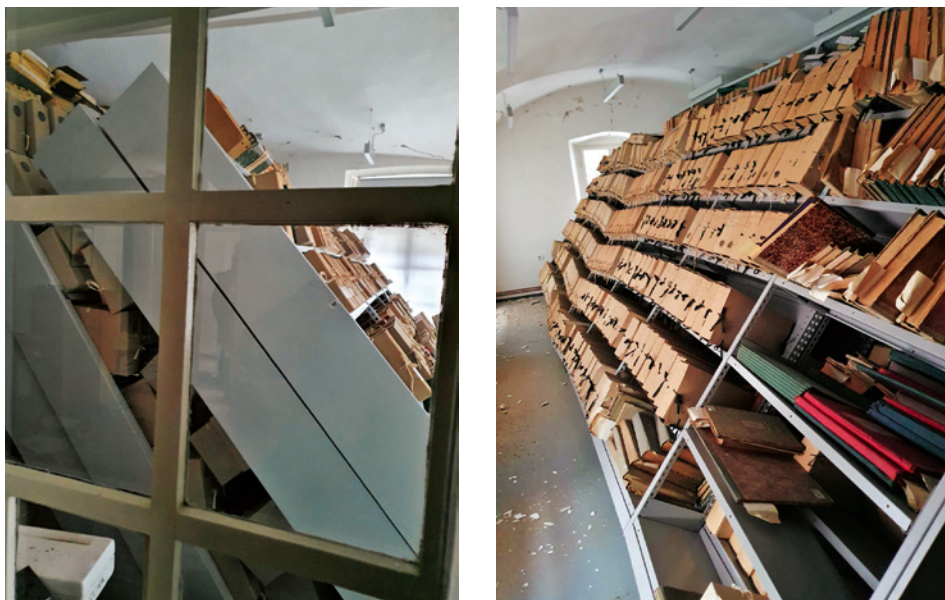
dobio i svoj samostalni ulaz. Vjerojatno i zbog toga oštećenja u prizemnom dijelu zgrade nisu tako teška kao u ostatku objekta.

No, police, iako maksimalno opterećene arhivskim gradivom,⁴ potres je porušio poput domino kocaka (*Slika 2* i *Slika 3*), a gradivo je djelomično ispalo iz polica te je u ponekim slučajevima i istreseno iz arhivskih kutija. Djelatnici Centra, srećom, u trenutku potresa nisu bili u zgradi, tako da nije bilo ozlijeđenih. Dakako, s obzirom na okolnosti, rad Sabirnoga centra nakon potresa više nije bio moguć, a gradivo, u stanju u kojem je nađeno više nije bilo dostupno korisnicima. Zbog toga je u dogovoru sa nadležnim Ministarstvom kulture i medija dogovoreno da se gradivo pokuša evakuirati u spremišta u glavnoj zgradi Državnoga arhiva, koja je zahvaljujući adaptaciji i dogradnji zgrade izvedenoj u razdoblju od 2004. do 2007., uz manja oštećenja na vanjskom zidu staroga dijela objekta, ipak jako dobro podnijela potres. Unatoč evidentnim oštećenjima na arhivskim regalima i policama i u sisačkim spremištima, pronađeno je dovoljno slobodnih kapaciteta za prihvrat petrinjskoga gradiva, kako arhivskoga tako i bibliotečnoga.

Arhivsko gradivo pohranjeno u SAC-u Petrinja pretežito čine fondovi stvaratelja iz područja petrinjske lokalne uprave i samouprave, i to počevši od fonda Gradskoga poglavarstva Petrinje iz razdoblja od 1873. do 1918., pa do arhivskoga fonda Skupštine općine Petrinja, nastaloga u razdoblju od 1963. do 1991. godine. Bitan dio našega petrinjskoga dijela fundusa čini i vrlo traženo i u čitaonici često korišteno gradivo nastalo radom paradržavnih tijela Republike Srpske krajine iz razdoblja okupacije Petrinje u vrijeme Domovinskoga rata,

---

⁴ Posljednjim akvizicijama gradiva poduzetima 2019. godine u Sabirnom centru nije preostao ni metar slobodnih kapaciteta.

Slike 2-3. Stanje polica u potresom stradaloj zgradi Sabirnoga arhivskoga centra Petrinja, siječanj 2021.

1991.-1995. Tu su i fondovi iz područja prosvjete, poput primjerice fonda Učiteljske škole Petrinja, 1862.-1966. No, najstarije i najvrjednije gradivo koje čuva Sabirni centar svakako je fond Vojnoga komuniteta Petrinja (Militär Communität Petrinja) iz razdoblja od 1753. do 1882., predložen i za upis u registar kulturnih dobara od nacionalne važnosti.

Ukupno je u Sabirnom arhivskom centru u Petrinji do potresa bilo pohranjeno 218 fondova i 5 zbirke arhivskoga gradiva, koje zapremaju ukupno 450 dužnih metara polica. Osim arhivskoga gradiva Sabirni je arhivski centar u Petrinji čuvao i velik dio fundusa naše stručne arhivske knjižnice. Kako Arhiv nikada nije dobio suglasnost Ministarstva za popunjavanje sistematizacijom utvrđenoga radnoga mjesta diplomiranoga knjižničara, točan broj naslova djela nije moguće u ovom trenutku precizirati. Naime, na inventarizaciji radi povremeno viša arhivska tehničarka, uz sve ostale stručne poslove, a do sada je na taj način evidentirano ukupno 7.624 naslova djela i 1.022 časopisa. Međutim, pored evidentiranoga navedenoga broja naslova djela (upisanih u Inventar knjižnice) i časopisa, Arhiv posjeduje i dijelove stručnih knjižnica stvaratelja iz područja industrije sa sisačkoga područja koji više ne djeluju, a čije je arhivsko gradivo preuzeto tijekom proteklih 5-6 godina. Uz arhivsko gradivo Državni arhiv u Sisku preuzeo je i veće dijelove njihovih knjižnica. Budući da su to pretežito bila interventna preuzima-

Slike 4-5. Evakuacija gradiva iz Petrinje, siječanj 2021.

nja kako bi gradivo bilo spašeno od propadanja (stečaj, prodaja, likvidacija poduzeća i sl.), odgovarajući popis bibliotečnih jedinica nije izrađen u trenutku primopredaje. Zbog toga stvarni broj naslova djela možemo samo pretpostaviti, a prema okvirnoj procjeni riječ je o još oko 1.500 naslova i 50-ak stručnih časopisa. Vrijedan dio naše knjižnice nalazio se je u petrinjskom Centru, a uključivao je u velikom dijelu bibliotečni fondus koji je u Arhiv pristigao s arhivskim gradivom Učiteljske škole u Petrinji, kao i knjižnične jedinice pristigle u Arhiv s već spomenutim fondovima Vojni komunitet Petrinja i Gradsko poglavarstvo Petrinja. Osim zanimljivih enciklopedijskih izdanja i rječnika, u Petrinji su se nalazili i neki rarijetni primjerci shematizama Vojne krajine, zbirke zakona (19. i početak 20. stoljeća), kao i stari školski udžbenici na njemačkom i hrvatskom jeziku. S obzirom na opisane okolnosti, dio stručne knjižnice koji se je nalazio u Sabirnom arhivskom centru moguće je iskazati samo u dužnim metrima polica koje je zauzimao, a riječ je o ukupno 80,7 dužnih metara bibliotečnoga gradiva.

Evakuacija opisanoga arhivskoga i knjižničnoga gradiva iz oštećenoga Sabirnoga arhivskoga centra u Petrinji realizirana je tijekom dva radna dana, 8. siječnja (petak) i 11. siječnja (ponedjeljak) 2021. (*Slika 4* i *Slika 5*). Kako je ta akcija podrazumijevala ulazak sudionika u prostor potresom oštećene zgrade s crvenom oznakom, izvedena je u koordinaciji Stožera civilne zaštite (uz izuzetan angažman državnoga tajnika Ministarstva kulture i medija kao člana Stožera), zatim pripadnika Hrvatske gorske službe spašavanja, Hrvatske vojske, koja je osigurala dio transportnih vozila za prijevoz gradiva, te uz velik angažman djelatnika Državnoga arhiva u Sisku i svesrdnu pomoć kolega (4 djelatnika i 2 transportna vozila) iz Hrvatskoga državnoga arhiva. Ne smijemo zaboraviti ni nekolicinu volontera koji su nesebično pomagali pri prijenosu gradiva od transportnih vozila do odgovarajućega mjesta u spremištu.

Uz i dalje prisutnu seizmološku aktivnost u vidu svakodnevnih manjih potresa (i do 3,5 stupnjeva po Richteru), delikatnost te akcije povećavala je i

Slike 6-7. Prihvat arhivskoga gradiva u Sisku, siječanj 2021.

potreba da se gradivo preveze i smjesti u sisačka arhivska spremišta uz što je moguće manje štete, a po mogućnosti sačuvavši već uspostavljeni red unutar svakoga pojedinoga arhivskoga fonda i/ili zbirke kako bi to gradivo u što kraćem roku moglo opet postati dostupno korisnicima (*Slika 6 i Slika 7*). Osim što je upravo dostupnost gradiva članovima zajednice krajnji i osnovni cilj njegove zaštite, svijest o tom da su petrinjski fondovi iz područja uprave nezamjenjiv izvor podataka i dokumenata u vidu građevinske dokumentacije (lokacijskih, građevinskih i uporabnih dozvola zajedno s projektnom dokumentacijom) koja će biti neophodna za obnovu potresom teško ranjene Petrinje, naložila nam je poseban oprez pri obavljanju toga izvanrednoga zadatka.

Unatoč maksimalnomu oprezu pri evakuaciji, koja je, usput rečeno po kiši i hladnoći, dovršena 11. siječnja u večernjim satima, još gotovo mjesec dana nakon toga trajalo je kompletiranje pojedinih fondova i njihova usporedba sa stanjem zabilježenim u postojećim inventarima izrađenim prije potresa. Pri tom smo se opet vodili prioritetima utvrđenima prema sadržaju pojedine arhivske cjeline, odnosno pretpostavkama o “korisnosti” određenoga arhivskoga fonda ili zbirke u novonastalim okolnostima.

Naše su se pretpostavke vrlo brzo i potvrdile vidno povećanim intenzitetom zahtjeva korisnika za izdavanjem preslika i digitalnih snimaka upravo te vrste gradiva. U razdoblju od veljače do kraja lipnja 2021. godine najčešće su traženi građevinski projekti (nacrti), uključujući statičke izračune. Riječ je o gradivu velikih formata i do A-0, čije snimanje i izrada preslika zahtijeva odgovarajuću opremu, koju Arhiv nije imao. Prilagodili smo se situaciji koristeći kopirni stroj, koji je ujedno i skener za formate do A-3, a tako izrađene digitalne snimke spajali

bismo koristeći računalni program za uređivanje fotografija (Photoshop CC), uspoređujući sve s izvornikom. To je, dakako, bitno usporavalo postupak rješavanja zahtjeva korisnika, no tada smo, zahvaljujući razumijevanju Ministarstva kulture i medija, uspjeli nabaviti skener za velike formate te time bitno ubrzali rješavanje zahtjeva. Do trenutka nastanka ovoga teksta⁵ Državni je arhiv u Sisku zaprimio ukupno 490 zahtjeva, što je više od godišnjega broja zahtjeva primjerice u 2019. godini.

Otežavajuća okolnost u radu te ustanove u razdoblju nakon potresa bila je i šteta na pokretnim arhivskim regalima i klasičnim arhivskim policama u glavnoj zgradi Državnoga arhiva u Sisku. Za razliku od slučaja u petrinjskom Sabirnom centru, gdje su se police srušile domino efektom, u sisačkim spremištima police su svijene bočno prema zidu, iznad prolaza. Najveća šteta zabilježena je na policama koje su bile najviše opterećene gradivom. Svijene su čak i police koje su izrađene kao "ručni rad" 60-ih godina 20. stoljeća od metalnih profila širine 5 mm. No, kombinacija više faktora, i to: njihove visine (visoke su 4 metra), opterećenosti arhivskim gradivom, siline i smjera potresnih valova, kao i činjenice da nisu bile međusobno učvršćene ni fiksirane u pod ili strop, rezultirala je njihovim svijanjem. Arhivsko je gradivo, izuzev nekoliko kutija, ostalo u policama, a na samom gradivu nismo zabilježili štetu. Vrlo slična oštećenja zabilježena su i na pokretnim arhivskim regalima. Postojeća križna učvršćenja pojedinih polica u okviru regala pokazala su se nedostatnima i preslabima za tu silinu potrebnih gibanja, a osobito se je to pokazalo u regalima koji su u potpunosti bili popunjeni arhivskim gradivom.

S ciljem što skorije normalizacije poslovanja i osiguranja uvjeta za rješavanje zahtjeva korisnika u prihvatljivom roku (u takvim situacijama nužno je žurno rješavanje zahtjeva) trebalo je prvo sanirati oštećenja na policama i regalima. To je bio i osnovni sigurnosni preduvjet ulaska osoblja Arhiva u spremišne prostore. No, i u tom slučaju, zahvaljujući pomoći i razumijevanju odgovornih u Ministarstvu kulture i medija u vidu odobrenja odgovarajućih dodatnih sredstava, i ti su problemi riješeni. Oštećenja na policama i regalima u potpunosti su sanirana, a izrađena su i dodatna ojačanja te učvršćenja istih radi sprječavanja naknadnih oštećenja. Pored svih ostalih redovitih poslova i povećanoga broja zahtjeva korisnika, djelatnici Državnoga arhiva u Sisku uložili su i dodatne napore oko premještanja gradiva iz oštećenih polica i njihova ponovnoga vraćanja na mjesto nakon sanacije. Tu bih sa zahvalnošću spomenula i nesebičnu pomoć koju su nam u tom poslu, odmah nakon potresa, pružili kolege iz Memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskoga rata iz Zagreba.

Utvrđivanje štete na gradivu koje je ostalo u objektima pojedinih stvaraatelja teklo je vrlo sporo i otežano s obzirom na to da većina djelatnika u pismo-

---

⁵ Kolovoz 2021. godine.

hranama stvaratelja, dulje vrijeme, zbog posebnih uvjeta rada izazvanih pandemijom, nije bila lako dostupna, a nakon potresa bilo je još teže stupiti s pojedincima u kontakt. Osim toga, ulazak u većinu objekata u kojima se nalazi gradivo nije bio moguć ili je mogao biti ostvaren samo na vlastitu odgovornost zbog oštećenja na zgradama izazvanih potresom. No, do aproksimativnih podataka ipak smo uspjeli doći. Na temelju njih možemo zaključiti da je potresom ugroženo, ali ne nužno i oštećeno, više od 500 dužnih metara dokumentarnoga gradiva nastaloga radom 10 stvaratelja. Kao najvrjednije spomenula bih matične knjige (200 dužnih metara) koje su ostale "zarobljene" u zgradi Sisačko-moslavačke županije, no kako su smještene u dobro zatvorenim metalnim ormarima, vrlo je vjerojatno da u konačnici neće pretrpjeti veća oštećenja. Slična je situacija sa gradivom Županijskoga suda u Sisku (oko 10 dužnih metara), tj. njegovim spisima i sudskim upisnicima. Treba spomenuti i gradivo Državne geodetske ispostave za katastar nekretnina Petrinja (90 dužnih metara), koje je ostalo u prostoru Katastra u istoj zgradi u kojoj je prostor koristio Sabirni arhivski centar Petrinja, no Katastar se je nalazio na prvom katu. Oštećenja su u tom dijelu zgrade takva da su arhivske jedinice zatrpane šutom, a pristup je prostorijama i/ili ormarima u kojima se nalazi nemoguć jer je korištenje urušenoga stubišta preopasno. Osim navedenoga, spomenula bih i gradivo SIZ-a za komunalne poslove bivše Skupštine općine (SO) Sisak. Riječ je o pretežito tehničkoj dokumentaciji koja je, međutim, znatnim dijelom⁶ barem u jednom primjerku zastupljena u okviru fonda Skupština općina Sisak.

O stanju većega dijela gradiva koje se nalazi na potresom ugroženom području još uvijek nismo uspjeli dobiti nikakve podatke. To se osobito odnosi na stvaratelje s područja grada Gline, pa i grada Petrinje.

Sretnom okolnošću možemo smatrati činjenicu da je Državni arhiv u Sisku uspio, zahvaljujući pravovremeno osiguranom dostatnom i kvalitetnom prostoru za smještaj arhivskoga gradiva, preuzeti sa svojega područja sve arhivsko gradivo nastalo radom važnijih stvaratelja do 1991. godine, izuzev gradiva sudova, lokalnih ispostava Državne geodetske uprave, koja formira svoj digitalni arhiv, spomenutoga gradiva SIZ-a za komunalno gospodarstvo SO Sisak i nekolicine stvaratelja iz područja prosvjete.

Možemo zaključiti da je i na primjeru Državnoga arhiva u Sisku u praksi potvrđeno da je ulaganje za potrebe spremišnih prostora u gradnju novih objekata s armiranom betonskom konstrukcijom i visokom nosivošću (i do 10 kN/m²)⁷

⁶ O kojem je točno dijelu doista riječ moći ćemo utvrditi tek nakon detaljne usporedbe popisa gradiva fonda Skupština općina Sisak, 1963.-1993., koje se nalazi u Arhivu, i spomenutoga gradiva SIZ-a, koje se još uvijek nalazi izvan arhivskih spremišta u oštećenom objektu Grada Siska.

⁷ Projekt statike nove zgrade, tj. dogradnje zgrade Državnoga arhiva u Sisku za spremišni prostor, predviđa upravo tu nosivost. Želimir Frančišković i Gordana Vujnović, *Dogradnja i rekonstrukcija postojeće zgrade Državnoga arhiva u Sisku: Glavni projekt: Statički proračun* (Zagreb: Studio A d.o.o., 2002.).

dobra i opravdana investicija. Pri opremanju spremišnih prostora, posebice u seizmički potencijalno aktivnom području, kakvo je većim dijelom područje Hrvatske, trebalo bi voditi računa o dodatnim učvršćenjima polica, kako horizontalnim (dijagonalno ispod svake police), što bi onemogućilo svijanje opterećene police prigodom potresa, tako i međusobnim učvršćenjima klasičnih polica u obliku kaveza ili pak njihovu fiksiranju u stropnu i podnu ploču. Dakako, u slučaju pokretnih arhivskih regala nužno je opisano učvršćivanje (u pod ili strop) izvesti na fiksnim jedinicama, a klizeće, tj. pokretne jedinice, učvrstiti između spojenih jedinica jačim zategama od onih koje su trenutačno dostupne na tržištu.

Summary

EARTHQUAKE IN SISAK AND BANOVINA: THE EXPERIENCES OF THE STATE ARCHIVES IN SISAK

The series of earthquakes that began in the area of Sisak and Banovina at the end of December 2020 and to some extent still continues caused the loss of seven lives, extensive material damage on out- and residential buildings, including many buildings with the cultural heritage status. The earthquake caused considerable economic and demographical changes, and also endangered movable cultural heritage. As the protector of written cultural heritage in the form of archival records created in this particular area the State Archives in Sisak had also faced this problem and was forced, sadly not for the first time during its 60-year history, to apply rescue measures and records protection in extraordinary conditions.

The buildings in the very centre of Petrinja and Sisak built in the 18th or early 19th century already sustained considerable damage during the first earthquake of magnitude of 5 ML, which occurred on Monday, 28 December at 6:28 am. Among them is the building whose ground floor is used by the State Archives in Sisak for its Petrinja archival centre. It is a single-storey building with adapted loft, on the southern side of Petrinja's park, built during the mid-18th century and a valuable example of Baroque architecture. The building is owned by the town of Petrinja and the Archives has been the ground floor's permanent user since 1966.

A much stronger earthquake that occurred the next day, with its magnitude of 6.2 ML, drastically and beyond recognition changed the outlook of Petrinja's old centre. The majority of buildings around Petrinja's park, particularly on its east side, were almost completely destroyed. The building where Archival Remote Storage Centre Petrinja operated was not destroyed, but the structural engineer's examination revealed that damages on the floor, stairs and roof are of such an extent that they impaired its structure and it was therefore marked as

unusable. The archives space on the ground floor was thoroughly adapted in 2008 and 2009, the wooden floors with earth base were substituted with reinforced concrete slabs, which was probably one of the reasons this part of the building fared better in the earthquake. However, even though the shelves were loaded with archival records to the maximum extent, the earthquake shattered them like dominos and the records partially fell down and in some cases they fell out from archival boxes.

Under the circumstances the earthquake made the Storage Centre's further work impossible, while the state of the records meant they were no longer available for users. The notion that Petrinja's fonds pertaining to administration are the irreplaceable source of information and documents in form of construction documentation (location, construction and occupational permits, together with design documentation) that will be essential for rebuilding the heavily wounded Petrinja dictated swift reaction and particular care during records evacuation to the Archives' main building in Sisak. Annexed and adapted from 2004 to 2007, apart from minor damage in form of cracks on the cornerstone, outer wall of the old part of the building, the latter fared well during the earthquake. In spite of the major damage of archival shelves and mobile shelving at Sisak's building, there was enough space for the temporary accommodation of evacuated records from Petrinja.

The evacuation of the mentioned archival and library holdings from the damaged Storage Centre in Petrinja had been successfully undertaken during two workdays, on 8th and 11th January (Friday and Monday) 2021. The total of 218 fonds and 5 collections of archival records had been evacuated, taking up the total of 450 linear meters of shelves, as well as a valuable part of professional archival library in the total quantity of 80.7 linear meters. Since this undertaking required the participants to enter a space within the building that was damaged in the earthquake and hence was marked with a red label, it was carried out by the joint coordination of the Headquarters of Civil Protection, members of the Croatian Mountain Rescue Service, Croatian Army which secured some of the transport vehicles for the records, considerable efforts of the State Archives in Sisak's employees, as well as the enthusiastic assistance of colleagues (4 employees and 2 transport vehicles) from the Croatian State Archives in Zagreb, together with numerous laymen volunteers. Even though particular care was given to the sequence of archival records within individual archival wholes, none the less it took a month following the evacuation to update the status of Petrinja's fonds and establish order according to existing inventories. Our procedural haste was quickly vindicated by the increased intensity of users' demands for the very same records that had been evacuated.

Another aggravating factor for the activity of this institution after the earthquake was the damage on mobile shelves and ordinary archival shelves at the State Archives in Sisak's main building. Unlike the Remote Storage Centre in

Petrinja, where the shelves collapsed in domino effect, the shelves in Sisak's repositories were laterally bent towards the wall, above the passage. The biggest damage befell shelves with the highest amount of records. Even the shelves that were 'handmade' in the 1960s from metal profiles 5 mm in wide were bent. It was, however, the combination of factors that caused them to become bent: their height (4 meters), being overloaded with archival records, intensity and direction of seismic waves, as well as the fact they were not mutually secured or fixated in the floor or on the ceiling. Except in several boxes archival records remained on the shelves without sustaining damage. Similar damage was detected on mobile shelving. The existing cross enforcements of individual shelves within the shelving proved insufficient and too weak for the intensity of the earthquake's seismic waves, particularly with the shelves that were completely filled with archival records.

The determination of damage on records that remained in buildings of individual creators remains slow and difficult due to the fact that entering the majority of buildings where records are kept is not possible or can only be done at one's own risk because of the damages sustained by buildings. Another aggravating circumstance is the physical absence of employees in charge of records of legal entities outside archives, since they work 'from home' due to the pandemic.

It can be concluded that the example of the State Archives in Sisak also confirms in practice that investing in construction of new buildings with reinforced concrete construction and high bearing capacity for repositories (up to 10 kN/m²) is a good and justified investment (like it was proposed by the annex and reconstruction project from 2002). While supplying repositories, particularly in potentially seismic active areas like the majority of Republic of Croatia, additional fastening of shelves should be taken into account, both horizontally (diagonally below each shelf), which would prevent the loaded shelf to bend during earthquakes, and mutual fastenings of ordinary shelves in the shape of a cage or fixating them in the ceiling- or floor panel (assuming they were made from reinforced concrete). Naturally, when it comes to mobile archival shelving it is necessary to perform the mentioned fastening (in the floor or on the ceiling) on the fixated units, while the mobile ones should be fastened between the joined units with stronger braces than the ones currently available on the market.

Keywords: *earthquake; Banovina; Remote Storage Centre in Petrinja; State Archives in Sisak; archival records*

Translated by Marijan Bosnar